

حج در نهج البلاغه (۴)
تألیف: رضا کریمی واقف

حج در نهج البلاغه

خانه امن

خدمت به حجاج

دعوت به حج

دیدار کعبه

دیدار عاشقانه کعبه

رحمت الهی در حج

رفع نیاز مسکن حجاج

روش طواف

زیارت خانه خدا

زیورهای کعبه

سنگ های کعبه

سود بندگی در حج

سیاست در حج

شرایط قربانی

شستوشوی گناهان در حج و عمره

شیطان و حج

طواف

طواف فرشتگان

عبادت در حج

علت انتخاب سرزمین خشک مکه برای خانه خدا

علت ساده بودن بنای کعبه

علوم دینی در حج

عمره

عمره، شستوشو دهنده گناهان

عمره، نابود کننده فقر

غار حرا

فلسفه احرا

قبله مردم

قدمت کعبه

قدمت کعبه و حج

قربانی

کعبه، پناهگاه بی پناهان

کعبه، حق واجب دارد

کعبه، در سرزمین بد آب و هوا

کعبه، علم و نشانه اسلام

کعبه، مایه قدرت حکومت اسلامی

کعبه، مرکز اجتماع انسان ها

کعبه، مظهر عبودیت و تواضع بندگان

کعبه، وسیله امتحان آدمیان

کعبه، و عدگاه آمرزش الهی

لباس احرام

مراقبت بیگانگان در مراسم حج

مسکن حجاج

منافع حج

نابودی فقر در حج و عمره

وصف حجّاج

وقت کوچ از عرفات

وجوب ادای حقّ کعبه

وجوب حج

ورود به خانه خدا

وسیله تقرّب به خداوند

وظایف امیرالحاج، آموزش حج

وظایف امیرالحاج، رفع نیاز حجاج

وظایف امیرالحاج، تبلیغات حج

وظایف امیرالحاج، بررسی نیاز حجاج

وظایف امیرالحاج، گفتگو با دانشمندان

هروله

همبستگی مسلمانان در حج

یک رنگی در حج

حج در نهج البلاغه

(معجم الفبایی موضوعات حج در نهج البلاغه)

خانه امن

« *بَيْتِهِ الْحَرَامُ... جَعَلَهُ... لِلْعَانِدِينَ حَرَمًا) . «خطبه ۱)

«خداوند سبحان، کعبه را خانه امن و امان برای پناهندگان قرار داد.»

به فرمایش حضرت، خانه کعبه، پناهی امن برای پناه جویان است؛ پناه گاهی امن برای :

- دنیای مشوش و سرگردان از فساد و تباهی .

- جوامع شکست خورده و ظلم زده .

- انسان های تشنه عدالت و امنیت .

- مردم گرسنه و مظلوم .

- خانواده های از هم گسیخته .

- گناه کاران طالب عفو و رحمت .

- مجرمان و توبه کنندگان .

- و ...

- و حتی برای گیاهان و حیوانات .

« *بَيْتِهِ الْحَرَامَ... يَأْلَهُونَ إِلَيْهِ وُلُوهَ الْحَمَامِ) . «خطبه ۱)

«خانه محترم خدا که... مردم همانند کبوتران به آن پناه می برند .»

کعبه پناهی امن برای مردمان است که به سان کبوتران بی پناه و بی آشیان، بدان روی می آورند، به همان آرامش، به همان سکوت .

خدمت به حجاج

«فَأَقِمْ لِلنَّاسِ الْحَجَّ... وَلَا تَحْجِبَنَّ ذَا حَاجَةٍ عَن لِقَائِكَ بِهَا) . «نامه ۶۷)

«پس برای مردم حج را بپادار... و هیچ نیازمندی را از دیدار خود محروم مگردان .»

دعوت به حج

«...حَجَّ بَيْتِهِ الْحَرَامَ... وَ اخْتَارَ مِنْ خَلْقِهِ سُمَاعًا أَجَابُوا إِلَيْهِ دَعْوَتَهُ) . «خطبه ۱)

«خداوند در میان انسان ها، شنوندگانی را برگزید که دعوت او را برای حج اجابت نمایند .»

حاجیان خانه خدا، دعوت شدگان بیت الله هستند. پول و مال و منال و رابطه و... نمی تواند باعث این سعادت شود .

دیدار کعبه

«بَيْتِهِ الْحَرَامَ... يَرُدُّونَهُ وَرُودَ الْأَنْعَامِ) . «خطبه ۱)

«خانه محترم خدا... که مردم چونان تشنگان به سوی آن روی می آورند .»

حاجیان عاشق، برای دیدار خانه حق، این چنین با شوق و ولع به سوی آن هجوم می آورند .

هر زمانی صد بصر می بایدت هر بصر را صد نظر می بایدت

تا به هر چشمی نگاهی می کنی صد تماشای الهی می کنی

دیدار عاشقانه کعبه

«فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ... تَهْوِي إِلَيْهِ ثَمَارُ الْأَفئِدَةِ) . «خطبه ۱۹۲)

«پس آن را خانه محترم خویش ساخت که... انسان ها به سوی آن با عشق قلب و میوه دل ها روی می آورند .»

رحمت الهی در حج

«...جَعَلَهُ اللَّهُ سَبَبًا لِرَحْمَتِهِ) . «خطبه ۱۹۲)

«خداوند حج را سبب و وسیله ای برای رحمت خویش قرار داد .»

از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که فرمودند: روزی شخصی به محضر پدرم وارد شد و گفت: شما خاندان رحمتید که خداوند این ویژگی را به شما عطا فرموده است .

فرمود: آری، ما چنینیم و خدا را بر این نعمت سپاس می نهیم .

و در بیان حضرت امیر مؤمنان در این خطبه، از جمله طرق کسب رحمت الهی، انجام فریضه حج است .

رفع نیاز مسکن حجاج

«... وَ مَرُّ أَهْلِ مَكَّةَ أَلَا يَأْخُذُوا مِنْ سَاكِنِ أَجْرًا) . «نامه ۶۷)

«و به مردم مکه فرمان ده تا از هیچ زائری در ایام حج اجرت مسکن نگیرند .»

در این نامه حضرت به فرماندار مکه دستور رسیدگی به امور حج و رفع نیاز فرهنگی و رفاهی حجاج، از جمله رفع نیاز مسکن آنان را صادر می کنند که در آن صریحاً اهل مکه را موظف می نمایند که با تأمین رایگان مسکن حجاج، آنان را با روی گشاده بپذیرند که در نتیجه، این فریضه الهی، با تقویت بیشتر و شکوهی فراتر برگزار گردد .

روش طواف

«... يَهْزُؤُوا مَنَّا كَيْهَمُ دُلًّا يَهْلُؤُونَ لِيَّهِ حَوْلُهُ) . «خطبه ۱۹۲)

«عاشقان بیت الله... شانه های خود را با فروتنی (در سعی و طواف) می جنبانند و گرداگرد کعبه تهلیل (لا إله إلا الله) بر زبان جاری می سازند .»

دستور حضرت در این خطبه، طواف کعبه با حالتی خاضعانه و فروتنانه است؛ به طوری که حج گزار روحیه ای ذلیلانه در برابر عظمت حضرت باری تعالی داشته باشد و در هنگام طواف نیز ذکر الهی و از جمله ذکر «لا إله إلا الله» و شعار توحید را بر زبان جاری سازد .

زیارت خانه خدا

«وَ كَتَبَ (سبحانه) عَلَيْكُمْ وَقَادَتَهُ) . «خطبه ۱)

«و خداوند سبحان بر همه شما مقرر داشت که به زیارت بیت الله الحرام بروید .»

و نیز از آن حضرت نقل شده که :

«الْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ وَقَدْ أَلَّهَ وَ حَقُّ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْ يُكْرَمَ وَقَدَّهُ وَ يُحِبُّهُ بِالْمَعْفَرَةِ» ; «حج و عمره گزار میهمان خداوندند و بر خداوند است که میهمانش را گرامی بدارد و از او با غفران خویش پذیرایی نماید.» (بحار الانوار، ج ۹، ص ۸)

زیورهای کعبه

«... وَ كَانَ حَلِيُّ الْكَعْبَةِ فِيهَا يَوْمَئِذٍ فَتَرَكَهُ اللَّهُ عَلَى حَالِهِ... فَأَقْرَهُ حَيْثُ أَقْرَهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ) . «حکمت ۲۷۰)

«و اما زیورهای کعبه، امالی بودند که خداوند آن را به حال خود گذاشت، تو نیز آن را به حال خود واگذار، همان طور که خدا و پیامبرش آن را به حال خود واگذارند .»

حضرت بیان فوق را زمانی ایراد فرمودند که از وی در مورد مصرف زیورهای کعبه توسط خلیفه دوم سؤال شد و ایشان در پاسخ آن را جایز ندانستند و او (خلیفه) نیز از مصرف آن ها منصرف شد و زیورهای کعبه را به حال خود گذاشت .

سنگ های کعبه

«أَحْجَارٌ لَا تُضْرُّ وَلَا تَنْفَعُ وَلَا تُبْصِرُ وَلَا تَسْمَعُ» . «خطبه ۱۹۲»

«سنگ های کعبه، که نه زیان می رسانند و نه نفعی دارند، نه می بینند و نه می شنوند.»

حضرت در ادامه خطبه می فرمایند: خداوند همین سنگ ها را با این خصوصیات، در شکل بیت الله الحرام، وسیله امتحان آدمیان ساخت .

مرکلوخ کعبه را چون قبله کرد خاک مردان باش ای جان در نبرد

کعبه مردان نه از آب و گل است طالب دل شو که بیت الله دل است

مولوی

«*وَلَوْ كَانَ... الْأَحْجَارُ الْمَرْفُوعُ بِهَا بَيْنَ زُرْمُدَةَ حَضْرَاءَ وَ يَاقُوتَةَ حَمْرَاءَ وَ نُورَ وَ ضِيَاءَ لَخَفَّفَ ذَلِكَ مُصَارَعَةَ الشَّيْطَانِ فِي الصُّدُورِ وَ لَوْضَعَ مُجَاهِدَةً إِبْلِيسَ عَنِ الْقُلُوبِ» . «خطبه ۱۹۲»

«و اگر... سنگ های کعبه از زمرد سبز و یاقوت سرخ و دارای نور و روشنایی بودند، دل ها دیرتر به شک و تردید می رسیدند و تلاش شیطان بر قلب ها کمتر اثر می گذاشت.»

بیان حضرت در این است که سادگی خانه کعبه، آلیه های ظاهرپذیری و بندگی پوچ را از بین می برد، چه بسا که شکوه و عظمت ظاهری کعبه مانند قصر پادشاهان، آنان را به عبادتی بی محتوا سوق دهد؛ چرا که توجه به قدرت های طاغوتی و قصرهای رفیع زورمداران، يك اقدام شیطانی و يك وسوسه اهریمنی و يك رویکرد شیطانی است. و عبادت خداوند نه برای شکوه خانه اش، که برای عظمت و جلال خود اوست. و این وسیله امتحانی می بایست این چنین سخت باشد تا آزمون بندگان به درستی صورت پذیرد .

سود بندگی در حج

«وَ اخْتَارَ مِنْ خَلْقِهِ... يُحْرَزُونَ الْأَرْبَاحَ فِي مَنَاجِرِ عِبَادَتِهِ» . «خطبه ۱»

«دعوت شوندگان حج بیت الحرام... سودهای فراوان در این تجارتگاه عبادت و بندگی خداوند به دست می آورند.»

سیاست در حج

«فَإِنَّ عَيْنِي بِالْمَغْرِبِ كَتَبَ إِلَيَّ يُعَلِّمُنِي أَنَّهُ وَجَّهٌ إِلَى الْمَوْسِمِ أَنَا مِنْ أَهْلِ الشَّامِ الْعُمِّيِّ الْقُلُوبِ... فَأَقَمَ عَلَيَّ مَا فِي يَدَيْكَ قِيَامَ الْحَازِمِ الصَّلِيبِ» . «نامه ۳۳»

«خبرگزاری من در مغرب (شام) به من خیر داده است که گروهی کوردل و... از اهل شام (مأموران معاویه) به سوی مراسم حج (به قصد توطئه) گسیل شده اند... پس در اداره امور خود هوشیار و سرسخت، استوار (و مراقب) باش.»

بیان حضرت در این است که نسبت به توطئه دشمنان اسلام، حتی در ایام عبادت حج نباید بی تفاوت بود و از آن جا که خود این مراقبت دشمنان، يك امر سیاسی جدی است، ورود سیاست در امر حج و مراقبت و افشای توطئه سیاسی دشمنان اسلام مورد تأکید آن امام همام است .

امام خمینی (قدس سره) می فرماید :

«اهمیت بعد سیاسی حج کمتر از بعد عبادی آن نیست، بعد سیاسی علاوه بر سیاستش، خودش عبادت است.»
(فصلنامه «میقات حج»)

شرایط قربانی

«وَمِنْ تَمَامِ الْأَضْحِيَّةِ اسْتِشْرَافُ أُذُنَيْهَا وَ سَلَامَةٌ عَيْنَيْهَا» . «خطبه ۵۳»

«کمال قربانی در این است که گوش و چشم آن سالم باشد.»

حضرت در این خطبه به چند شرط از شرایط قربانی اشاره می کند و آن ها عبارتند از این که: در سن خاصی باشد، سالم باشد، پیر نباشد، ناقص العضو نباشد، چشمش سفید نشده باشد، کوری یا لنگی نداشته باشد، دم بریده، گوش بریده، شاخ شکسته از داخل نباشد، لاغر نباشد، خصی نباشد، بیضه آن کوبیده نباشد، در اصل خلقت بی دم و نر آن بی بیضه نباشد .

شستوشوی گناهان در حج و عمره

«وَحَجُّ النَّبِيِّ وَ اعْتِمَارُهُ... يَرْحَضَانِ الدَّنْبَ» . «خطبه ۱۱۰»

«حج و عمره بیت الله الحرام... شست و شو دهنده گناهان هستند.»

و نیز از امام صادق (علیه السلام) است که فرمودند: «مِنَ الْحُجَّاجِ... صَيْفٌ يَخْرُجُ مِنْ دُنُوبِهِ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ» ; «از حاجیان گروهی هستند که در بازگشت... از گناه خارج می شوند؛ مانند زمان تولد از مادرشان (پاک می گردند) .» (کافی، ج ۴، ص ۲۵۳) .

بیا ای دل خدا را جستجو کن گل توحید را بگیر و بو کن

گناهان تمام عمر خود را بیا با آب زمزم شستوشو کن

ده پیری

شیطان و حج

«وَلَوْ كَانَ... الْأَحْبَارُ الْمَرْفُوعُ بِهَا بَيْنَ زُمْرَةِ خَضْرَاءَ... لَوْضَعَ مُجَاهِدَةً إِبْلِيسَ عَنِ الْقُلُوبِ وَ لَنَفَى مُعْتَلَجَ الرَّيْبِ مِنَ النَّاسِ» . «خطبه ۱۹۲»

«اگر (ساختمان کعبه ساده نبود)... تلاش شیطان بر قلب ها کمتر اثر می گذاشت و وسوسه های پنهانی او در مردم کارگر نبود.»

شیطان همواره سعی در تشکیک در قلوب اهل ایمان دارد، از آن جا که خانه خدا نیز برای امتحان و آزمایش بندگان بنا شده است، این وسیله امتحان می بایست هر چه ممکن است مؤثر و فعالیت شیطان در اطراف خانه توحید بیش از سایر نقاط باشد، تا آنان که ایمانشان ضعیف و دنباله رو شیطان هستند و خدا را فراموش می کنند، از اهل ایمان راستین جدا گردند. اما در این حرم امن، چنان روح توحید حاکم می گردد و لطف و رحمت خداوند چنان تبلور می یابد که شیطان را عاجز می کند .

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: هیچ روزی شیطان کوچک تر و خردتر و زبون تر و خشمگین تر از روز عرفه دیده نشده است و این نیست مگر به این جهت که مهربانی و گذشت و آمرزش خدا گناهان بزرگ را مورد عفو و غفران قرار می دهد .

طواف

«...يَهْرُوا مَنَاجِبَهُمْ دُلًّا يُهْلُونَ لِّلَّهِ حَوْلَهُ» . «خطبه ۱۹۲»

«عاشقان بیت الله الحرام، ... شانه های خود را باخضوع و فروتنی (در سعی و طواف) می جنبانند و گرداگرد کعبه تهلیل (لا إله إلا الله) را بر زبان جاری می سازند .»

امام خمینی (رحمه الله) : (در طواف حرم خدا که نشانه عشق به حق است، دل را از دیگران تهی کنید، دقت کنید به معانی) «فصلنامه «میقات حج»، ش ۳»

عاشقان اول طواف کعبه جان کرده اند پس طواف کعبه تن فرض فرمان دیده اند

پیش کعبه گشته چون باران زمین بوس از نیاز و آسمان را در طوافش هفت دوران دیده اند

خاقانی

طواف فرشتگان

«وَ اخْتَارَ... تَشَبَّهُوا بِمَلَائِكَتِهِ الْمُطِيفِينَ بَعْرَثِيهِ» . «خطبه ۱»

«دعوت شونندگان حج بیت الحرام... همانند فرشتگانی می شوند که بر گرد عرش الهی طواف می کنند .»

عبادت در حج

«...يُحْرَزُونَ الْأَرْبَاحَ فِي مَتَجَرِّ عِبَادَتِهِ» . «خطبه ۱»

«دعوت شونندگان حج بیت الحرام... سودهای فراوان در این تجارت گاه عبادت الهی به دست می آورند .»

سراسر اعمال حج عبادت است، نیت اجرای مناسک حج توسط حجاج انجام عبادت خداوند است، و به فرمایش حضرت، در این بازار، هر چه سود است که سودهای کلانی هم هست، از جهت عبادت اوست. و حج معامله ای است با خداوند، که سودهای سرشار این بازار تنها با عبادت به دست می آید .

علت انتخاب سرزمین خشک مکه برای خانه خدا

«وَلَوْ أَرَادَ سُبْحَانَهُ أَنْ يَضَعَ بَيْتَهُ الْحَرَامَ وَ مَشَاعِرَةَ الْعِظَامَ بَيْنَ جَبَّاتٍ وَ أَنْهَارٍ ...

لَكَانَ قَدْ صَعَرَ قَدْرُ الْجَزَاءِ عَلَى حَسَبِ ضَعْفِ الْبَلَاءِ» . «...خطبه ۱۹۲»

«و اگر خداوند، بیت الله الحرام و مکان های مراسم حج را در میان باغ ها و نهرها

و سرزمین های سبز و هموار و پردرخت و میوه و مناطق آباد قرار می داد، به همان اندازه پاداش آن سبک تر بود، بر حسب این که آزمایش و امتحان آن ساده تر بود .»

قرآن از زبان حضرت ابراهیم (علیه السلام) می فرماید: { رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيِّ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَ ارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ } ;

«پروردگارا! من بعضی از فرزندانم را (اسماعیل و آنان که از او به هم خواهند رسید) در وادی و دره ای بی کشت و زرع (در اثر بی آبی) نزد خانه محترم تو، سکونت دادم. پروردگارا! تا نماز بپا دارند. پس دل های پاره ای از مردم را به سوی آن مایل بگردان (برای حج) و ایشان را از انواع میوه ها روزی ده شاید که تو را شاکر باشند.» (ابراهیم: ۳۷)

علت ساده بودن بنای کعبه

«وَلَوْ كَانَ الْأَسَاسُ الْمَحْمُولُ عَلَيْهَا وَالْأَحْجَارُ الْمَرْفُوعُ بِهَا بَيْنَ زُمْرَةِ خَضْرَاءَ وَيَاقُوتَةَ حَمْرَاءَ وَ نُورَ وَ ضِيَاءَ لَخَفَّفَ ذَلِكَ مُصَارَعَةَ الشَّكِّ فِي الصُّدُورِ وَ لَوْضَعَ مُجَاهِدَةً إِبْلِيسَ عَنِ الْقُلُوبِ.» (خطبه ۱۹۲)

«و اگر پایه ها و بنیان کعبه و سنگ هایی که در ساختمان آن به کار رفته است، از زمرد سبز و یاقوت سرخ و دارای نور و روشنایی بود، دل ها دیرتر به شك و تردید می رسیدند و تلاش شیطان بر قلب ها کمتر اثر می گذاشت.»

علوم دینی در حج

«فَأَقِمْ لِلنَّاسِ الْحَجَّ... فَأَقْتِ الْمُسْتَقْتِي وَ عِلْمَ الْجَاهِلِ وَ ذَاكِرَ الْعَالِمِ». «نامه ۶۷»

«پس در حج، فتواها را به پرسش کنندگان ابلاغ کن و ناآگاهان را آموزش بده و با دانشمندان به گفتگو بپرداز.»

تعلیم و تعلم زمان و مکان خاص ندارد، اولیای الهی حتی در صحنه جنگ، این مهم را به شیعیان خود آموخته اند. در این فرمایش علی (علیه السلام) ترویج و توجه به آموزش علوم دینی در حج را طی نامه ای به فرماندار منصوب خود در مکه فرمان می دهند.

حضرت امام خمینی (رحمه الله) در توصیه ای به علما می فرمایند:

«به روحانیون محترم عرض می کنم که علاوه بر آن که مسائل را به طور وضوح که همه کس بفهمد، در جلسات متعدد به گروه خود یاد دهید، در وقت اعمال آنان نیز مواظب آن ها باشید و آن ها را هدایت فرمایید.» (فصلنامه میقات حج، ش ۳۲)

عمره

«إِنَّ أَفْضَلَ مَا تَوَسَّلَ بِهِ الْمُتَوَسِّلُونَ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَ حَجُّ الْبَيْتِ وَاعْتِمَارُهُ.» «خطبه ۱۱۰»

«بهترین وسیله تقرب به خداوند سبحان (ده چیز، از جمله) ... حج و عمره بیت الله الحرام است.»

در این خطبه که به خطبه دیباج نیز مشهور است، حضرت در کنار حج، عمره را نیز بهترین وسیله توسل به خداوند متعال برمی شمارند.

عمره، شستوشو دهنده گناهان

«وَ حَجُّ الْبَيْتِ وَاعْتِمَارُهُ... يَرْحَضَانِ الدَّنْبَ.» «خطبه ۱۱۰»

«حج و عمره بیت الحرام ... شست و شو دهنده گناهان هستند.»

عمره کردی، عمر باقی یافتی صاف گشتی بر صفا بشتافتی

مولوی

عمره، نابود کننده فقر

«حَجُّ الْبَيْتِ وَاعْتِمَارُهُ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ». «خطبه ۱۱۰»

«حج و عمره بیت الله الحرام نابود کننده فقر هستند.»

در این بیان حضرت، در کنار حج، عمره نیز می تواند رونق بخش امور اقتصادی و نابود کننده فقر مسلمانان و جوامع اسلامی باشد که این مهم در اثر اطلاع مسلمین از حال یکدیگر و یا در اثر تجارت و در نتیجه افزایش تولید و در اثر توزیع ثروت به دست می آید.

غار حرا

وَ لَقَدْ كَانَ (رَسُولُ اللَّهِ) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ (يُجَاوِرُ فِي كُلِّ سَنَةٍ بَحْرَاءَ فَأَرَاهُ وَ لَا يَرَاهُ غَيْرِي). «خطبه ۱۹۲»

«همانا پیامبر (صلی الله علیه و آله) چند ماه از سال را در غار حرا می گذراند، تنها من او را مشاهده می کردم و جز من کسی او را نمی دید.»

بیان حضرت در این خطبه، دلپستگی و وابستگی ایشان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تربیت او در دامان آن حضرت است. هر چند که اشاره ایشان به حرا و غار حرا که محل اعتکاف حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) بوده است به جهت شرح اوصاف این مهبط وحی نبوده، لیکن این بیان حضرت می رساند که امیر مؤمنان (علیه السلام) در دوران جوانی به همراه پیامبر عظیم الشان به غار حرا می رفته است که این نشان از عظمت مولا و اوج نزدیکی او به رسول گرامی اسلام است که راه در خلوتگاه آن عزیز داشته است.

فلسفه احرام

«... قَدْ نَبَّؤُوا السَّرَائِيلَ وَرَأَى ظُهُورَهُمْ». «خطبه ۱۹۲»

«روی آوردندگان به سوی بیت الله الحرام... لباس های خود را (که نشانه شخصیت هر فرد است) در آورند و پشت سر اندازند.»

يك يك اعمال و مناسك حج، دارای رموز و اسراری است و در این میان احرام آغاز راه است و از فلسفه های پوشیدن لباس احرام، جدا شدن از لباس هایی است که انسان ها را از یکدیگر جدا می سازند، لباس هایی که بعضاً هر کدام نشان از قوم، کشور، نژاد، شخصیت، ثروت، مقام و موقعیت هر فرد دارد. در احرام، حج گزار به دور از

منیت های دنیوی، هم رنگ و هم لباس با دیگر انسان ها، راه خدا و خدایی شدن را برمی گزیند.

قبله مردم

«بَيْتِهِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلَهُ قِبْلَةً لِلْأَنَامِ». «خطبه ۱»

«همانا کعبه خانه ای است که خداوند آن را قبله گاه انسان ها قرار داد.»

بیش از يك میلیارد مسلمان جهان در هر نقطه عالم، با هر رنگ و نژاد و یا قومیت و زبان و در هر پست و مقام و با هر مقدار مال و منال، يك هدف دارند، يك قبله می شناسند و تنها به يك سمت نماز می گزارند، و آن نقطه ای است که خداوند آن را تعیین کرده و تمامی انسان ها را به سوی آن خوانده است.

قدمت کعبه

«أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ اخْتَبَرَ الْأَوَّلِينَ مِنْ لَدُنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ... (بِأَحْجَارٍ... فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ) . «خطبه (192)

«همانا خداوند سبحان آزمایش کرد انسان ها را از آدم) علیه السلام ... (با سنگ هایی... که آن را خانه محترم خود قرار داد.»

در این خطبه، بنای کعبه و قدمت آن قبل از حضرت آدم) علیه السلام (و فرزندانش بیان گردیده است. قرآن می فرماید { :إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَ هُدًى لِّلْعَالَمِينَ } ؛ { اولین خانه ای که برای انسان ها نهاده شد همان خانه ای است که در مکه است. خانه ای مبارک و فرخنده که مایه هدایت برای جهانیان است. » (آل عمران: ۹۶)

قدمت کعبه و حج

«فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ... ثُمَّ أَمَرَ آدَمَ ۷ وَ وَادَهُ أَنْ يَبْنُوا أَعْطَافَهُمْ نَحْوَهُ) . «خطبه ۱۹۲)

«سپس آدم و فرزندانش را فرمان داد که به سوی کعبه بازگردند.»

فرشتگان پس از حج آدم) علیه السلام (به استقبالش آمده، عرض کردند: «بِأَدَمَ بَرٍّ حَجَّكَ، طِفْ، فَقَدْ طَفْنَا بِأَلْفِيْ عَامٍ»؛ «ای آدم، نیک و پذیرفته باد حج تو، طواف کن که ما نیز دو هزار سال پیش از تو طواف کردیم.» (فصلنامه «میقات حج»، ش ۲۵، ص ۱۲)

قربانی

«وَ مِنْ تَمَامِ الْأَضْحِيَّةِ اسْتَشْرَفَ أُذُنَيْهَا وَ سَلَامَةً عَيْنَيْهَا) . «خطبه ۵۳)

«از نشانه های کمال قربانی آن است که گوشش صاف و بلند و چشمش سالم باشد.»

حضرت در این خطبه به بیان احکام قربانی و شرایط آن پرداخته اند. قربانی از ماده «قرب» به معنای نزدیکی به خداوند است. حج گزار خانه توحید با انجام این فریضه، امیال حیوانی خود را قربانی می کند .

و نیز آن حضرت می فرماید: «الصَّلَاةُ قُرْبَانُ كُلِّ تَقِيٍّ»؛ «نماز قربانی و موجب نزدیکی هر انسان با تقوا به خداوند است) «حکمت ۱۳۶)

کعبه، پناهگاه بی پناهان

«جَعَلَهُ (سُبْحَانَهُ)... لِلْعَائِدِينَ حَرَمًا) . «خطبه ۱)

«خداوند (سبحان)... کعبه را خانه امن برای پناهندگان قرار داد.»

در میان علمای شیعه حکمی است که در آن اتفاق نظر وجود دارد و آن این است که چنانچه مجرمی، به حرم پناهنده شود، در داخل حرم نمی توان او را قصاص کرد و یا بر او حد جاری ساخت. او در امان است، مگر این که از لحاظ غذا و آب در مضیقه و سختی قرار گیرد و ناگزیر شده، از حرم خارج گردد. «قرآن می فرماید: { وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا } ؛ { هرکس وارد آن جا(حرم) شود، در امنیت است. » (فصلنامه «میقات حج»، ش ۸، ص ۴۴)

کعبه، حق واجب دارد

«...فَرَضَ حَقَّهُ) . «خطبه ۱)

(«خداوند سبحان)... ادای حق کعبه را واجب گردانید.»

کعبه، این خانه محترم خداوند، به فرمایش حضرت، بر مردمان حق واجبی دارد که باید ادا شود. و حق آن، احترام کردن، حفظ حرمت، روی آوردن به آن، طواف و حج با شکوه است.

کعبه، در سرزمین بد آب و هوا

«بَيْتُهُ الْحَرَامُ... ثُمَّ وَضَعَهُ بِأَوْعَرِ بَقَاعِ الْأَرْضِ حَجْرًا». «خطبه ۱۹۲»

«خانه محترم خداوند که آن را در سنگلاخ ترین مکان ها و بی گیاه ترین زمین ها و تنگ ترین دره ها و میان کوه های خشن و سنگریزه های فراوان و چشمه های کم آب و آبادی های از هم دور، قرار داد.»

امیرمؤمنان (علیه السلام) راز قرار گرفتن کعبه در این سرزمین خشک و کم آب و علف را وجود سختی های سفر و وسیله ای قوی تر برای آزمایش و امتحان بندگان برمی شمارند.

کعبه، علم و نشانه اسلام

«جَعَلَهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى لِيَا سَلَامَ عَلَمًا». «خطبه ۱»

«خداوند سبحان، کعبه را برای اسلام، نشانه گویا قرار داد.»

خداوند، کعبه را نشانه و پرچم اسلام قرار داد؛ پرچمی که همواره می بایست برافراشته بماند و درفش هر مکتب و هر ملت هرچه مستحکم تر باشد، نشان از استحکام و برقراری صاحب آن علم دارد و کعبه باشکوه ترین پرچم در جهان است.

کعبه، مایه قدرت حکومت اسلامی

«وَاللَّهِ اللَّهُ فِي بَيْتِ رَبِّكُمْ... فَإِنَّهُ إِنْ تُرِكَ لَمْ تُنَاطَرُوا». «نامه ۴۷»

«خدارا، خدارا دربار کعبه... که اگر ترک شود خلوت گردد، مهلت داده نمی شوید.»

از مهم ترین رموز و آثار کعبه، نقش آن در استحکام و اقتدار اسلام و حکومت اسلامی است و در اهمیت آن همین بس که حضرت این بیان را در بستر شهادت به حسنین (علیهما السلام) و در وصیت خود ایراد فرمودند.

کعبه، مرکز اجتماع انسان ها

«فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ... فَصَارَ مَثَابَةً لِمُنْتَجِعِ أَسْفَارِهِمْ». «خطبه ۱۹۲»

«پس خداوند کعبه را مرکز اجتماع... سر منزل و مقصود سفرها گردانید.»

حضرت آیت الله خامنه ای - مدّ ظلّه العالی - : «حج يك مركز اجتماع است؛ چرا که خداوند متعال می توانست برای زیارت خانه خدا تمام دوره سال را بگذارد. اگر فقط رفتن و دور خانه خدا طواف کردن و حال و توجه پیدا کردن بود، چه لزومی داشت که همه مردم دنیا موظف باشند که در يك روز و در يك مقطع زمانی و در روزهای مشخصی خانه خدا را زیارت کنند.» (فصلنامه «میقات حج»، ش ۴)

کعبه، مظهر عبودیت و تواضع بندگان

«بَيْتِهِ الْحَرَامُ... جَعَلَهُ سُبْحَانَهُ عِلْمًا لِنَوَاضِعِهِمْ لِعَظَمَتِهِ». «خطبه ۱»

«کعبه، این قبله مسلمانان جهان، در تمام لحظات سال، شاهد سجود و خضوع بندگان در برابر عظمت و عزت خالق بی همتای عالم است.»

کعبه محور طواف حج گزارانی است که همه ساله شکوه بندگی و اطاعت محض را در برابر تنها شایسته بندگی، به نمایش می گذارند .

کعبه، وسیله امتحان آدمیان

«أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ اخْتَبَرَ الْأَوَّلِينَ مِنْ لَدُنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (إِلَى الْأَخْرِينَ مِنْ هَذَا الْعَالَمِ بِأَحْجَارٍ... فَجَعَلَهَا بَيْتَهُ الْحَرَامَ) . «خطبه ۱۹۲»

«همانا خداوند سبحان، انسان های پیشین از آدم) علیه السلام (تا آیندگان این جهان را... به وسیله بیت الله الحرام آزمایش کرد.»

پس، بنای کار بر آزمایش انسان ها بوده است؛ آزمایشی سخت و دشوار .

در حدیث آمده است :

«وَهَذَا بَيْتٌ اسْتَعْبَدَ اللَّهُ بِهِ خَلْقَهُ لِيُخْتَبَرَ طَاعَتُهُمْ فِي إِيْتَانِهِ، فَحَتَّهُمْ عَلَى تَعْظِيمِهِ وَ زِيَارَتِهِ ;»

«این خانه ای که خلق را از رهگذران به عبادت فراخواند تا طاعت آنان را در آمدن به سوی آن بیازماید، لذا آنان را به بزرگداشت این خانه واداشته است.» (بحار، ج ۹۹، ص ۲۹).

کعبه، و عدگاه آمرزش الهی

«بَيْتِ الْحَرَامِ... يَنْبَادِرُونَ عِنْدَهُ مَوْعِدَ مَغْفِرَتِهِ) . «خطبه ۱»

«دعوت شوندگان حج بیت الله الحرام... به سوی و عدگاه آمرزش الهی می شنابند.»

لباس احرام

«...قَدْ نَبَذُوا السَّرَائِيلَ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ) . «خطبه ۱۹۲»

«عاشقان بیت الله... (هنگام احرام) لباس های خود را که نشانه شخصیت هر فرد است در آوردند و پشت سر اندازند.»

حاجی در میقات، بایرون کردن لباس های شخصیتی خود، لباس احرام را که عبارت از دو تکه پارچه ساده و ندوخته است، بر تن می کند و با گفتن لبیک، مُحْرَم می گردد .

مراقبت بیگانگان در مراسم حج

«فَإِنَّ عَيْنِي بِالْمَغْرِبِ كُنْتُ إِلَيَّ يُعَلِّمُنِي أَنَّهُ وَجَّهٌ إِلَى الْمَوْسِمِ أَنَا مِنْ أَهْلِ الشَّامِ الْعُمِّيِّ الْقُلُوبِ... فَأَقِمَّ عَلَيَّ مَا فِي يَدَيْكَ قِيَامَ الْحَازِمِ الصَّلِيبِ) . «نامه ۳۳»

«مأمور و گزارشگر من خبر داده است که گروهی از کوردلان و... از اهل شام (به قصد توطئه) به سوی مراسم حج در مکه روی آورده اند... پس در اداره امور خود هشیار و سرسخت و استوار (مراقب) باش.»

همواره در طول تاریخ اسلام، این مکتب آسمانی مورد تاخت و تاز دشمنان بوده است. از همان آغاز که اسلام پدید آمده، دشمنان سرسخت آن نیز ظاهر شدند و در برابر آن صف آراییی کردند. آنان هر فرصتی را برای ضربه زدن به این دین حنیف از دست نمی دهند. و در این میان هر ارزشی که در اسلام مهم تر باشد بیشتر مورد هجوم قرار می گیرد. و از آن جمله است کعبه و حج و این مراسم عظیم عبادی - سیاسی .

و بر مسلمانان است که مراقب فعالیت دشمنان در این اجتماع پرشکوه باشند .

حضرت امیر مؤمنان (علیه السلام) نیز دقیقاً به این امر مهم توجه داده و والی مکه را از توطئه بیگانگان و جاسوسان معاویه هشیار و دستور مراقبت بیشتر به وی را صادر می کنند .

مسکن حجاج

...«وَمُرُّ أَهْلِ مَكَّةَ أَلَا يَأْخُذُوا مِنْ سَاكِنِ أَجْرًا» . «نامه ۶۷)

«و به مردم مکه فرمان بده تا از هیچ زائری در ایام حج اجرت مسکن نگیرند .»

حضرت با توجه به لزوم رفع نیازمندی های حجاج و از همه مهم تر نیاز مسکن آنان، طی فرمان فوق که به قثم بن عباس، فرماندار منصوب خود در شهر مکه صادر می نمایند، لزوم تأمین مسکن حجاج را از طریق مردم مکه به صورت رایگان بیان می کنند .

منافع حج

...«يُحْرَزُونَ الْأَرْبَاحَ فِي مَتَجَرِّ عِبَادَتِهِ» . «خطبه ۱)

«دعوت شوندگان حج بیت الله الحرام... سودهای فراوان در این بازار عبادت الهی به دست می آورند .»

به فرمایش حضرت، حج سودها و منافع بسیاری دارد؛ سودهای دنیوی و سودهای اخروی که حضرت در این بیان سودهای اخروی در بازار عبادت الهی را که نصیب حج گزار می گردد، یاد آورد می شوند .

نابودی فقر در حج و عمره

«حَجُّ الْبَيْتِ وَاعْتِمَارُهُ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ» . «خطبه ۱۱۰)

«حج و عمره خانه خدا، نابودکننده فقر هستند .»

نابودی فقر که نتیجه رونق اقتصادی يك جامعه و ایجاد زمینه های رفاه و بی نیازی مردم است، از آثار دنیوی حج و عمره شمرده شده است .

وصف حجاج

...«*تَهْوِي إِلَيْهِ ثَمَارُ الْأَفْقِدَةِ» . «خطبه ۱۹۲)

(«عاشقان بیت الله... به سوی کعبه با عشق قلب و میوه دل ها روی می آورند .»

این فرمایش حضرت برگرفته از آن دعای ابراهیم خلیل است که در سوره ابراهیم آیه ۳۷ آمده است که از خداوند چنین می خواهد { رَبَّنَا... فَاجْعَلْ أَفْتِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ } ؛ { خدایا! دل های مردم را به سوی آن متوجه گردان که هوای آن را در سر بپرورند .»

...«*يَتَّبِعُونَ عِنْدَهُ مَوْعِدَ مَغْفِرَتِهِ» . «خطبه ۱)

«دعوت شوندگان حج بیت الله الحرام... به سوی وعدگاه آمرزش الهی می شتابند و از هم پیشی می گیرند .»

در این بیان، حضرت علاوه بر این که بیت الله را محل غفران الهی می خواند، حجاج خانه خدا را محتاج و طالب و حتی حریص آمرزش الهی شمرده، آنان را برای وصول به این وعدگاه شتابان و مشتاق می داند .

«... *يُحْرَزُونَ الْأَرْبَاحَ فِي مَجَرِّ عِبَادَتِهِ» . «خطبه ۱»)

«دعوت شونندگان به حج بیت الحرام... سودهای فراوان در این تجارتگاه عبادت الهی به دست می آورند.»

حجاج خانه خدا به بازار می روند و معامله ای را انجام می دهند؛ معامله ای که در آن خسران و ضرر نیست، تجارتی که سودهای فراوان دارد. بازار آن، تجارتگاه عبادت خداوند؛ یعنی مکه و حج است. بندگی و عبادت می دهند و غفران و جنت خداوند می خردند.

« *يَهْرُؤُوا مَنَاكِبَهُمْ ذُلًّا» . «خطبه ۱۹۲»)

«عاشقان بیت الله الحرام... شانه های خود را با خضوع و فروتنی می جنبانند (در سعی و طواف)».

حالت ذلت و فروتنی حجاج در برابر حق، که اوج نمادین آن در هروله پدیدار می گردد، نشان از تواضع آن ها در برابر خالق بی همتا در کل اعمال حج و سپس در تمامی افعال زندگی دارد.

« *يُهَلَّلُونَ لِأَلِهِ حَوْلَهُ» . «خطبه ۱۹۲»)

(«عاشقان بیت الله الحرام) گرداگرد کعبه، تهلیل (لا إله إلا الله) را خالص برای خداوند بر زبان جاری می سازند.»

حجاج خانه خدا در این بیان حضرت: «بر گرد خانه خداوند طواف می کنند». در طواف و جشن نیتی لله و خالص دارند. آنان ذکر توحید و یگانگی خدا را بر زبان و در دل جاری می سازند.

« *وَوَقَفُوا مَوَاقِفَ أَنْبِيَائِهِ» . «خطبه ۱»)

«دعوت شونندگان به خانه خدا کسانی هستند که) پای بر جای پا و جایگاه پیامبران الهی می نهند.»

پا جای پای انبیا گذاردن و در مقام آن ها ایستادن، به معنای پیروی از انبیای الهی است که هرکدامشان در این وادی عشق، حج خانه کرده اند. و حاجی در این مکان، حرکت در مسیر آن ها و پیروی آنان را در نظر دارد.

« *وَيَرْمَلُونَ عَلَى أقدامِهِمْ شُعْتًا غَيْرَ لَهُ» . «خطبه ۱۹۲»)

«عاشقان بیت الله الحرام) در اطراف خانه خدا طواف می کنند، در حالی که موهایشان آشفته و بدن هایشان پر گرد و غبار است.»

شيفتگان خانه مقصود، به محض دیدار کعبه، سر از پا نشناخته، به عشق معبود، با همان سر و وضع به هم ریخته هر مسافر خسته، با جانی تازه و فراموش از رنج سفر، به سوی بیت الله الحرام می شتابند.

« *تَسْتَبَّهُوا بِمَلَائِكَتِهِ الْمُطِيفِينَ بِعَرْشِهِ» . «خطبه ۱»)

«دعوت شونندگان حج بیت الحرام مانند فرشتگانی می شوند که بر گرد عرش الهی طواف می کنند.»

حجاج خانه خدا، در طوافشان، بسان فرشتگانی می گردند که با تمام وجود و از روی اخلاص تمام و صفای دل، بر گرد خانه حق می گردند.

عاشقان اول طواف کعبه جان کرده اند پس طواف کعبه تن فرض فرمان دیده اند

پیش کعبه گشته چون باران زمین بوس از نیاز و آسمان را در طوافش هفت دوران دیده اند

در طواف کعبه جان ساکنان عرش را چون حلی دلبران در رقص و افغان دیده اند

(خاقانی)

« *وَشَوْهُوا بِإِعْفَاءِ الشُّعُورِ مَحَاسِينَ خَلْقِهِمْ) . «خطبه ۱۹۲»

«عاشقان بیت الله... بر اثر اصلاح نکردن موهای سر، قیافه زیبای خود را به زشتی گراییده اند.»

امیر مؤمنان در این خطبه که به «خطبه قاصعه» نیز مشهور است، مواردی از توصیف حجاج را بی توجهی به وضعیت آراستگی ظاهری در اثر از خود بی خود شدن آنان هنگام دیدار خانه خدا، برمی شمارد.

حجاجی که در اثر راه طولانی و سفری سنگین و سخت با وضعیت ظاهری پریشان به محض دیدار کعبه، با همان شکل آشفته، به سوی خانه دوست هجوم می آورند.

« *يَرُدُّونَهُ وَرُودَ الْأَنْعَامِ) . «خطبه ۱»

(«زائران بیت الله الحرام) چون تشنگان به سوی آن (کعبه) روی می آورند.»

حجاج بیت الله الحرام، چنان با شور و ولع به کعبه روی می آورند که گویی

تشنگانی هستند که برای نوشیدن آبی که به آن محتاج اند، به آبشخور و چشمه حیات می رسند.

« *حَجَّ بَيْتِهِ الْحَرَامِ... وَ اخْتَارَ مِنْ خَلْقِهِ سُمَاعًا أَجَابُوا إِلَيْهِ دَعْوَتَهُ) . «خطبه ۱»

«خداوند سبحان از میان انسان ها، شنوندگانی را برگزید که دعوت او را برای حج اجابت کنند و تصدیق سخن او بنمایند.»

حضرت در این بیان، پنج توصیف از حجاج بیان کرده، می فرمایند حاجیان :

1- انتخاب شده خداوندند .

2- در برابر فرمان خداوند گوش شنوا دارند .

3- برای حج بیت الحرام دعوت شده اند .

4- دعوت حق را لبیک می گویند .

5- فرمان الهی { وَ اذُنُ فِي النَّاسِ } ... را تصدیق و اطاعت می کنند .

*وصف سرزمین مکه

«أَوْعَرَ بَقَاعِ الْأَرْضِ حَجْرًا» ; «سنگلاخ ترین مکان ها است.»

«أَقْلَّ نَتَائِقِ الدُّنْيَا مَدْرًا» ; «بی گیاه ترین زمین ها است.»

«أَضْيَقَ بَطُونِ الْأَوْدِيَةِ فُطْرًا» ; «تنگ ترین دره ها است.»

«بَيْنَ جِبَالِ خَشْبَةَ» ; «در میان کوه هایی خشن واقع است.»

«وَ رَمَالَ دَمِيَّةً» ; «و سنگریزه های فراوان.»

«وَ عُيُونَ وَشَلَّةً» ; «و چشمه های کم آب.»

«وَفَرَىٰ مُنْقَطِعَةً»؛ «و آبادی های از هم دور».

«لَا يَزُكُو بِهَا حُفٌّ»؛ «که نه شتر در آن جا آرامش دارد».

«وَلَا حَافِرٌ وَلَا ظَلْفٌ»؛ «و نه گاو و گوسفند در آن فربه می شوند».

ابراهیم) علیه السلام (نیزگفت { رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي ذُرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ } ؛ { پروردگارا! در میان درّه ای اسکان گزیدیم که غیر قابل کشت است، در کنار خانه محترم تو ».

حضرت در این بیان کعبه را ساخته شده از سنگ هایی می شمارند که خود آن سنگ ها به تنهایی بی فایده و بی اثرند و مانند همه سنگ های دیگر عالم، چشم و گوش و نفع و ضرر ندارند، اما وقتی که از آن ها بنایی ساخته می شود، ارزش بنا را می یابند و وقتی آن بنا به نام بیت الله سر پا می شود، و به خود حضرت باری تعالی منتسب می گردد، ارزش و تقدسی بی نظیر یافته و قابل احترام می شود، که قبله اهل عالم می گردد و طواف و حج آن بر تمامی انسان ها فرض می شود .

وقت کوچ از عرفات

«و صَلُّوا بِهِمُ الْمَغْرِبَ... حِينَ... يَدْفَعُ الْحَاجُّ إِلَى مِيٍّ» . «نامه ۵۲)

«و نماز مغرب را با مردم زمانی بخوان... که حاجیان از عرفات به منا کوچ می کنند».

مشرکین پیش از غروب هور از عرفات روانه می شدند، پیامبر) صلی الله علیه وآله (با این جریان مخالفت کرد و بعد از غروب به راه افتاد .

امام صادق) علیه السلام (هنگام کوچ از عرفات فرمود: از این ازدحام می ترسم که مبادا در آزار و زحمت کسی سهیم باشم و دعا کرد که: «خدایا! به تو پناه می برم از این که ستم کنم یا زیر بار ستم روم یا قطع رحم کنم یا همسایه ای را بیزارم.» (کافی، ج ۴، ص ۶۷)

و جوب ادای حق کعبه

«بَيْتِهِ الْحَرَامِ... فَرَضَ حَقَّهُ» . «خطبه ۱)

«خداوند ادای حق خانه محترمش (کعبه) را واجب گردانید».

ادای حق کعبه این است که خالی نماند، مسلمانان به زیارتش بروند و حج آن را هرچه باشکوه تر برگزار کنند و در انجام حج به اسرار و رموز و آثار آن توجه نمایند و به وسیله آن هرچه بیشتر به خداوند سبحان نزدیک شوند و حق اولیای الهی را بشناسند .

و جوب حج

«وَفَرَضَ عَلَيْكُمْ حَجَّ بَيْتِهِ الْحَرَامِ» . «خطبه ۱)

«و خداوند حج خانه محترم خود را بر شما واجب گردانید».

حج بیت الله الحرام که همان حجة الاسلام است، بر هر فرد مسلمان که استطاعت لازم را داشته باشد، واجب است .

ورود به خانه خدا

«بَيْتِهِ الْحَرَامِ... يَرُدُّونَهُ وَرُودَ الْأَنْعَامِ». «خطبه ۱»

«خانه محترم خداوند، که مردم چون تشنگان به آن وارد می شوند.»

ابان گوید: با امام صادق (علیه السلام) میان حرمین سوار کجاوه بودیم، آن حضرت نزدیک حرم پیاده شده، غسل نمود و نعلین به دست گرفت و پابرهنه به حرم وارد شد، من نیز چنین کردم. فرمود: «هرکه بر آستان خداوند فروتن شد و چنین رفتار نمود که در من مشاهده کردی، خدا از او صد هزار سیئه بزدايد و برایش صد هزار حسنه بنویسد و صد هزار درجه بالا برد و صد هزار حاجت روا کند. (کافی، ج ۴، ص ۳۹۸)

امام صادق (علیه السلام) همچنین فرمودند: «هرکه با وقار داخل مکه شد، گنااهش آمرزیده است، پرسیدند چگونه؟ فرمود: بی تکبر و جبروت داخل شود». (کافی، ج ۴، ص ۴۰۲)

وسيله تقرب به خداوند

«إِنَّ أَفْضَلَ مَا تَوَسَّلَ بِهِ الْمُتَوَسِّلُونَ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَحَجُّ الْبَيْتِ وَاعْتِمَارُهُ». «خطبه ۱۱۰»

«همانا بهترین چیزی که انسان ها می توانند به وسیله آن به خداوند سبحان نزدیک شوند و تقرب جویند (ده چیز، از جمله: حج و عمره بیت الله الحرام است.»

وظایف امیرالحاج، آموزش حج

«فَأَقِمْ لِلنَّاسِ الْحَجَّ... فَأَقِمْ الْمُسْتَقِيَّ وَ عِلْمَ الْجَاهِلِ». «نامه ۶۷»

«پس حج را برای مردم بپا دار... و فتاوی صادره را به پرسش کنندگان ابلاغ کند و ناگاهان را تعلیم ده.»

در این فرمان، حضرت پس از برپایی حج، لزوم تعلیم فتاوی دینی و آموزش حجاج را به عنوان وظایف دیگر حکومت اسلامی و سرپرست حجاج به فرماندار منصوب خود در مکه ابلاغ می کنند.

امام خمینی (قدس سره) می فرمایند: «یکی دیگر از وظایف مهم، قضیه آشنا کردن مردم است به مسائل حج، آدم بسیار می بیند که حج می روند، زحمت می کشند، لیکن مسأله حج را نمی دانند.»

وظایف امیرالحاج، رفع نیاز حجاج

«وَلَا تَحْجِبَنَّ ذَا حَاجَةٍ عَنْ لِقَائِكَ». «نامه ۶۷»

«و (در حج) هیچ نیازمندی را از دیدار خود محروم مگردان.»

رفع نیاز محتاجان و از همه مهم تر رفع نیاز حاجیان، از وظایف دیگر حکومت اسلامی است که در حج توسط سرپرست حجاج، اعمال می گردد.

وظایف امیرالحاج، تبلیغات حج

«فَأَقِمْ لِلنَّاسِ الْحَجَّ وَ ذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ». «نامه ۶۷»

«حج را برای مردم بپای دار و روزهای خدا را یادشان بیاور.»

یادآوری روزهای الهی و ایام الله، تبلیغ و اشاعه معروف ها و اعمال حسنه و تبلیغ اسلام ناب، از وظایف سرپرست حجاج در این فریضه الهی است. در ضمن تبلیغات حج می تواند در تشویق و تهییج مردم به اقامه

قسط و عدل و شکوه بیشتر مراسم حج کمک نماید و عشق و علاقه مسلمانان را به روزهای خوب پیروزی و روزهای بزرگ تاریخ اسلام افزایش و به روزهای مهم مرگ و معاد متوجه گرداند

وظایف امیرالحاج، بررسی نیاز حجاج

«وَ اجْلِسْ لَهُمُ الْعَصْرَيْنِ... وَ لَا حَاجِبُ إِلَّا وَجْهُكَ» . «نامه ۶۷»)

«در بامداد و شامگاه در يك مجلس عمومی با آنان (حجاج) بنشین. و جز چهره ات، دربان و مانعی میان تو و ایشان وجود نداشته باشد.»

سرپرست حجاج باید مستقیم و بدون واسطه با حجاج روبه رو شود، مسائل و مشکلاتشان را از نزدیک بررسی نماید. چه بسا نظریات و مشکلات حجاج به خوبی به وی منتقل نشده و چه بسا عوامل خدماتی حج مسؤولیتشان را به خوبی انجام نداده باشند.

وظایف امیرالحاج، گفتگو با دانشمندان

«فَأَقِمْ لِلنَّاسِ الْحَجَّ... وَ ذَاكِرِ الْعَالَمِ» . «نامه ۶۷»)

«در حج با دانشمندان به گفتگو بپرداز (و تذکرات لازم را به یادشان آور.»

هماهنگی علما در آموزش و هدایت حج گزاران، از ضروریات بی تردید اجتماع عظیم اسلامی است که هم مناسب حج را خوب بدانند و هم با اخلاقیات سفر و اسرار حج و معارف این دریای بی کران عرفان الهی آشنا شوند.

هروله

«...يَهْرُؤُوا مَتَّكِبَهُمْ دُلًّا» . «خطبه ۱۹۲»)

«عاشقان بیت الله الحرام) شانه های خود را با خضوع و فروتنی (در سعی و طواف) می جنبانند (و هروله می کنند.»)

هروله شکل خاصی از دویدن است که حجاج با شباهت دویدن اشتران، کبر و غرور راه رفتن را دور می ریزند و در برابر حق تعالی، خاضعانه مراتب ذلت و حقارت خویش را به نمایش می گذارند و بسیار زیبا ارزش فروتنی و افتادگی در برابر همنوع را می آموزند و تمرین می کنند.

«... *يَرْمُلُونَ عَلَى أَقْدَامِهِمْ» . «خطبه ۱۹۲»)

«عاشقان بیت الله الحرام) بر پاهایشان هروله می کنند.»

هروله از مستحبات سعی است که مردان حج گزار در فاصله ای مشخص از سعی را به حالت هروله می دوند.

همبستگی مسلمانان در حج

«فَرَضَ اللَّهُ... الْحَجَّ تَقْرِبَةً لِلدِّينِ» . «حکمت ۲۵۲»)

«خداوند حج را برای نزدیکی و همبستگی مسلمانان، واجب گردانید.»

همبستگی و وحدت مسلمانان ضرورتی است انکارناپذیر و کعبه به عنوان قبیله واحد مسلمانان و حج به عنوان بزرگ ترین همایش جهانی توحیدی، تأثیری شگرف در این امور مهم دارند :

همبستگی کشورهای مسلمان ;

همبستگی افکار و اندیشه های اسلامی ;

همبستگی ملت های مسلمان ;

و همبستگی افراد در این دین الهی .

يك رنگی در حج

«قَدْ نَبَّأُوا السَّرَّابِيلَ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ» . «خطبه ۹۲)

«عاشقان بیت الله الحرام لباس های خود را که نشانه شخصیت هر فرد است درآورند و پشت سر اندازند» .

در اجتماع پرشکوه حج، خیل عظیم حجاج با لباس بی تکلف و ساده احرام، علاوه بر حذف شخصیت های کاذب، يك شکل و يك رنگ و متحد و همدل، ندای توحید سر می دهند .